

anthropology, business anthropology, visual anthropology, pedagogical anthropology, religious anthropology, ethnology, ethnosociology, ethnography, and others.

The emergence of the classical school "Culture and personality" we owe to R. Benedict. By this time there is the first period of crisis of theoretical psychological anthropology. Well-known founder of structural anthropology C. Levi-Strauss in the tenth chapter "The effectiveness of character" analyzes real shamanic practices of Kuna tribe. In parallel to symbolic anthropology developed cognitive anthropology. These works and textbooks issued based on them give hope to overcome methodological crisis and achieve sustainable development of psychological anthropology in the XXI century.

Keywords: anthropology, psychological anthropology, culture, personality, symbol.

УДК: 159.9.01

І. Данилюк, д-р психол. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

I PEDE FAUSTO – ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ!

У статті представлено історію розвитку, досягнень та основних напрацювань факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Представлено основні історичні витоки, названо головних видатних діячів та видатних професорів факультету історії та сьогодення. Представлено основні напрямки роботи та стратегічне спрямування факультету у найближчому майбутньому. Представлено основні досягнення та успіхи факультету як на сьогоднішній день так і в історичному розвитку.

Ключові слова: факультет психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, історія психології, психологія в Україні.

Факультет психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка є найавторитетнішим центром підготовки професійних психологів в Україні. Традиції психологічної освіти було закладено ще в XIX ст. Відтоді на факультеті зберігаються і примножуються традиції класичної академічної освіти в галузі психології, запроваджуються новітні технології підготовки фахівців у сфері психологічної науки і практики.

Психологія в Київському університеті є спадкоємницею тривалого шляху, пройденого в свідомості нашого народу. Відстоюючи свободу і гідність, він здійснював давню мету світової культури та кожної конкретної людини – "nosce te ipsum" ("пізнай самого себе"). Це вимагало основи, на якій людина змогла би усвідомити своє життєве призначення – вмістити в собі загальнонародне і вселюдське.

Психологія в Київському університеті XIX – поч. XX ст. випробувала різні методології, ідейні тенденції. Досвідна психологія О. Новицького, психологія абсолютного ідеалізму С. Гогоцького, теологічна психологія І. Сковорода, експериментальна поруч з неололейбніціанським філософським спрямуванням ("ідеалреалізмом") психологія Г. Челпанова, еволюційна, близька до природничо-наукової, позитивістська психологія І. Сікорського, психологія в рамках теологічної філософії В. Зеньківського – неповний діапазон пошуків, знахідок і сумнівів.

Розвиваючи найтонші метафізичні засади, психологія в Київському університеті, як зауважував фундатор історико-психологічної думки в Україні В.А. Роменець, разом з тим проклала шлях досвідного, життєвого вивчення психіки, вторгалася у виховання, клінічну сферу, мистецтво та літературу, суспільне життя.

Психологія того часу бачила людину у всій розмаїтості її духовних пошуків без принизливого ставлення до тих або інших рівнів людського буття. Все було "верхнім" і все було "нижнім". Одне ставало іншим і все сполучалося у тому почутті, яке було названо генієм-поетом "повнотою існування". Це й визначало психологічні пошуки і підкреслювало характерну рису української психології – у повноцінності, різнобічності вияву прагнень людини, яка у самопізнанні створювала саму себе, дотримуючись екзистенціальних вимог: поєднання індивідуального – народного – вселюдського. Г. Сковорода проклав шлях, яким пішли викладачі психології Київського та інших університетів (П. Юркевич та ін.).

Повноту існування знайшли в людському серці – в його тілесному і потаємно-духовному розвитку.

Цю традицію розвивав Михайло Олександрович Максимович (1804–1873) – перший ректор Київського університету. Маючи енциклопедичну творчу спрямованість та обдарованість, М.О. Максимович був по суті одним із засновників етнічної психології. Його вступна лекція в Київському університеті ставила і вирішувала питання про "Значення і походження слова".

Вихідне поняття у дослідженнях Максимовича – "Життя", яке логічно об'єднує велику систему наук, створювану ним. Його не задовольняли окремо взяті чуттєві феномени, зовнішній бік явищ (емпатія), пошук відмінностей в окремих виявах природи, тобто однобічно аналітичний підхід. Його не задовольняли чисті абстракції розуму, що ведуть людину в безтілесний, суто мислений бік існування. Максимович прагне узгодити ці однобічні способи пізнання і здружити досвіди чуттєві з досвідами розуму в одне повне, живе і позитивне знання. Ці погляди були висловлені першим ректором університету в опублікованій напередодні переїзду до Києва статті "Лист про філософію", що була вміщена в № 12 журналу "Телескоп". Суперечності розвитку в яких існувала психологія в XIX ст., були відмічені в працях Максимовича під впливом натурфілософії та культурологічних спрямувань.

Психологія в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка зароджувалась в душі класичного науково-дослідного закладу, яким університет був заснований в першій половині XIX ст. Першим факультетом у новоствореному університеті був філософський факультет з двома відділеннями. У проєкті Тимчасового Статуту Університету Св. Володимира від 25 грудня 1833 р. відзначалося, що філософський факультет складається з Першого (історико-філологічного) та Другого (фізико-математичного) відділень. До складу Першого Відділення входили кафедри філософії, грецької словесності, римської словесності, російської словесності, всезагальної та російської історії і статистики. Друге Відділення включало кафедри математики, географії, хімії, ботаніки, біології, фізики.

Першим викладачем психології в університеті Св. Володимира можна вважати проф. Ореста Марковича Новицького (1806–1884), який очолював кафедру логіки, психології та історії філософії та був деканом першого відділення філософського факультету з 1838 по 1850 рр. (з перервами). Йому належить і перший на

теренах України підручник з психології – "Керівництво до досвідної психології", який вийшов у 1840 р., через шість років після відкриття навчального закладу. В цьому виданні автор багато в чому коригує та виправляє відомий на той час підручник Фішера. Викладання основ психології в університеті розпочинається Новицьким саме за цим підручником.

Деяке оживлення філософії і психології було припинено в 1850 р., коли за імператорським указом припинилося викладання філософії, однак в університеті й далі читалися курси досвідної психології та логіки. Було вилучено з викладання філософії теорію пізнання, метафізику і моральну філософію; останню "з практичної марності її для молодих людей, ознайомих з мораллю християнською". Залишалася для читання одна логіка і психологія, причому кафедри філософії були з'єднані з кафедрою богослов'я. Викладачі-богослови мали враховувати духовну цензуру. "Положен конец обольстительным мудростованиям новейших философских систем" – підкреслював у своєму звіті міністр "народної освіти", академік Імперської академії наук і письменник П.О. Ширинський-Шихматов. Восени 1850 р. синод затвердив викладачем психології та логіки у Київському університеті професора богослов'я Івана Михайловича Скворцова (1795–1863) з наказом "суворо узгоджувати" свої думки з учинням православної церкви і з "вітчизняними законами та установленнями". Так почався період реакції в галузі університетської освіти, який негативно позначився на стані психологічної науки і викладання психології у вищій школі. Певне полегшення наступає з 1863 р., однак цьогорічна реформа університетів, за якою до викладання філософських дисциплін, у тому числі і психології, допускалися особи не лише з духовною а й зі світською освітою, не принесла відчутних зрушень в розвитку психологічної наукової думки.

Відтак, XIX ст. в історії викладання психології в університеті характеризується трьома основними періодами: періодом експериментального, дослідницького підходу до психології, що прагнуло до об'єктивного знання і спрямовувалося на пошук методів дослідження психічних процесів, та наступними періодами гуманітарно орієнтованої психології, що мала сильне ідеологічне зафарбування (спочатку релігійне, а потім філософське).

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у викладанні психології в університеті відбувається нова хвиля повернення до засад емпіричної психології. Це нове спрямування психології в Київському університеті пов'язується насамперед з іменами Івана Олексійовича Сікорського (1842–1919), який майже 25 років очолював кафедру психіатрії та нервових хвороб та Георгія Івановича Челпанова (1862–1936). Про останнього можна сказати, що він мав цілу школу своїх послідовників у Києві та Москві. Багато з них стали відомими вченими-психологами та філософами. Мова йде про розробку досвідної психології, спочатку на філософській основі позитивізму, зокрема – під впливом Г. Спенсера, а далі – на ґрунті теорії взаємодії з широким виходом в експериментальну лабораторію дослідження. З Сікорського та Челпанова по суті починається той рівень психології в Київському університеті, який визначається як науковий. Психологія повністю увійшла в проблеми життя і прагнула їх вирішити. Разом з цим в їх творах вона піднімалась до статусу філософії та вирішувала питання сучасної метафізики.

Восени 1897 р. історико-філософський факультет Київського університету порушив клопотання про відкриття Психологічного семінарія. Ініціаторами його відкриття були Георгій Іванович Челпанов та Олексій Микитович Гіляров (1856–1938). 16 грудня 1897 р. було

отримано дозвіл на його відкриття при кафедрі філософії. Керівником семінарія став Г.І. Челпанов. Психологічний семінарій мав окреме приміщення, спеціальну бібліотеку, прилади для проведення психологічних дослідів. На засіданнях семінарія обговорювалися фундаментальні філософсько-психологічні проблеми, що охоплюють психологію, теорію пізнання, історію філософії. Організація Психологічного семінарія для студентів філософів стала першим кроком до вдосконалення філософсько-психологічної освіти та виконувала задачу підготовки фахівців в галузі психології. Окрім цього, Г.І. Челпанов обґрунтував необхідність викладання психології в середній школі. З цієї метою вчений підготував навчальний підручник із психології для гімназій.

Г.І. Челпанов вперше започаткував лабораторно-експериментальне психологічне дослідження, що відобразилось у створенні в 1898 році лабораторії експериментальної психології.

Серед півтори сотень учнів Челпанова були такі видатні вчені та мислителі, як Олексій Федорович Лосев (1893–1988), Василь Васильович Зінківський (1881–1962), Густав Густавович Шпет (1879–1937), Павло Петрович Блонський (1884–1941), Олександр Мойсейович Щербина (1874–1934) та ін.

Певне значення для становлення психології в Київському університеті має діяльність професора О.М. Гілярова, який працює в університеті з 1888 р. Завдання філософії і психології він бачить насамперед у примиренні "двох вічно ворогуючих начал в нашому житті – істині розуму та істини серця". Їхній синтез він бачить в естетичному почутті. Психологія мислиться як мистецька дисципліна, в чому вбачається заперечення сциєнтистської тенденції в гуманітарних науках. Із початку 1920-х рр. Гіляров налагоджує зв'язки зі Всеукраїнською академією наук (ВУАН). 1922 р. він був обраний дійсним академіком ВУАН по кафедрі філософії права. У цьому ж році Гіляров виступив ініціатором створення при цій кафедрі "Семінару з суспільствознавства" з трьома відділеннями – загальної соціальної філософії, соціальної психології, соціальної педагогіки.

Із 1910 р. курс загальної психології в Київському університеті починає читати талановитий філософ, психолог В.В. Зеньківський. Особливістю його лекцій був тісний зв'язок психології з "історією педагогічних учень" та загальною релігійною спрямованістю. Але підхід до викладання психології залишався сциєнтистичним, з опорою на емпіричні, позитивістські методи дослідження. З метою виховання у студентів інтересу до наукової роботи, повернення їхньої уваги до новітніх досліджень в психології, Зеньківський відновлює експериментальну лабораторію Челпанова, яка після переведення останнього до Москви, занепадає. Із 1917 р. курс загальної психології був доповнений курсом експериментальної психології, з метою ширшого ознайомлення студентів з методами і результатами об'єктивного вивчення психічних процесів.

У психології Київського університету в XIX та протягом перших двох десятиліть XX ст. поступ визначається в рухові від постановки до вирішення проблем людського існування: природа психічного у відношенні до вихідних начал буття, формування людської особистості в онтогенезі та людській історії, психологічний детермінізм і само створення людини, етнопсихологія та історична психологія.

Перелом у суспільно-політичному житті, що наступив в Україні у зв'язку з революцією 1917 р., став переломом і в долі психології в Київському університеті. Світову психологію охоплює потяг до поведінкознавства, об'єктивного вивчення психіки. У крайніх свої виявах ця

тенденція за кордоном привела до появи біхевіоризму, а у нас – рефлексології та реактології.

Представники рефлексології, виступаючи проти ідеалізму традиційної емпіричної психології, намагалися підмінити її фізіологією вищої нервової діяльності. Ця дисципліна набула значного поширення в Україні й була введена в навчальні плани всіх університетів як обов'язкова замість курсу психології. У Київському університеті її викладав К. Мокульський, який у своїх лекціях і доповідях намагався доводити неспроможність психології як науки і необхідність заміни її рефлексологією.

З 1919 р. на території радянської України починає діяти Народний комісаріат освіти, що відповідав за розвиток шкільної, середньої та вищої освіти. В університетах скасовувалися всі так звані "буржуазні пережитки", а самі вони втратили будь-яку автономію: було ліквідоване керівництво університетів (ректори, проректори), замість них вводилась посада комісара вузу, крім цього, відмінялись всі вчені ступені та звання.

З 1920 по 1933 рр. наступила тринадцятирічна перерва в історії існування Київського університету. У цей період не було ані назви "психологія", як не було й назви "університет". Була рефлексологія, був Інститут народної освіти в Києві (КІНО). Рефлексологи університету (К.С. Мокульський, А.В. Володимирський та ін.) були переконані, що виконують належну наукову і педагогічну роботу в ім'я побудови справедливого та щасливого суспільства. Наукове завдання насамперед полягало в тому, щоб звести всю складність людської поведінки до рефлексорних механізмів.

Замість кафедри психології в 1920-х роках існувала кафедра педології. Керував створеною у 1922 р. кафедрою педології Степан Андрійович Ананьїн (1873–1942). Співробітники кафедри досліджували питання психофізіології розвитку дитини, педологічні засади дошкільного виховання; приділяли увагу історії педагогіки. У 1930 р. кафедру було реорганізовано в філіал Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП). Але після постанови ЦК ВКП(б) від 4 липня 1936 р. "Про педологічні перекручення в системі наркомпросів" педологія втратила легітимність і була викреслена з усіх навчальних планів підготовки радянських спеціалістів по роботі з дітьми.

З 1932 р. викладання психології зберігається тільки на факультетах, безпосередньо пов'язаних із підготовкою вчителів (філологічному та історико-філософському). На природничих факультетах психологія вилучається з навчальних програм, і це при тому, що для частини з них (фізичний, хімічний, математичний факультети) підготовка вчителів не виключається із завдань роботи [1].

Із початком військових дій влітку 1941 р. Київський університет було евакуйовано. Більшість студентів пішли на фронт, а значна частина викладачів, разом з колегами із Харківського державного університету, продовжили навчальний процес у рамках Об'єднаного українського державного університету в казахстанському місті Кзил-Орда.

Новий якісний виток у розвитку психології в Київському університеті починається з 1944–1945 навчального року, коли відроджується філософський факультет і у його складі кафедра психології, завідувачем якої стає, знакова фігура для університетської психологічної освіти, професор Олександр Миколайович Раєвський (1891–1971). У 1912 р. О.М. Раєвський вступив до Київського університету на історико-філологічний факультет, який у 1917 р. закінчує з відзнакою та отримує золоту медаль за роботу на тему: "Проблема реальності у Декарта". Після закінчення навчання, залишається в

аспірантурі при університеті та, одночасно, працює асистентом і завідувачем психологічної лабораторії.

У 1921 р. О.М. Раєвський закінчив аспірантуру та був призначений доцентом по кафедрі психології, на той час Інституту Народної Освіти. У 1925 р. був призначений професором та завідувачем кафедри. У 1933 р., після чергової реорганізації вищого навчального закладу, тепер вже в Київський державний університет, Раєвський повторно був призначений професором та завідувачем кафедри психології. У 1939 р. Раєвському було присвоєно вчене звання професора.

Після звільнення міста Києва та з початком роботи Київського державного університету, яке відбулося 8 січня 1944 р., О. М. Раєвський знову був призначений професором та завідувачем кафедри психології. З організацією філософського факультету Раєвський з 01.07.1944 р. по 01.04.1946 р. працює деканом відродженого факультету.

Під керівництвом завідувача кафедри психології професора О. М. Раєвського працювали викладачі Т.В. Косма, П.Г. Саприкін, Є.О. Мілерян, Т.Є. Галушко.

З метою підготовки фахівців для науково-дослідних установ, у 1947 р. в університеті відкрито психологічне відділення на філософському факультеті з п'ятирічним терміном навчання, а також відділення логіки і психології на філологічному факультеті – у зв'язку з введенням психології та логіки в 1946 р. в плани шкільного навчання, що потребувало підготовки відповідного кадрового забезпечення її викладання. До 1954 р. відділення логіки і психології підготувало близько 300 спеціалістів-психологів для потреб середньої школи (випускниками були Майя Василівна Вовчик-Блакитна, Йосип Тимофійович Романюк, Борис Федорович Баєв та інші), а потім було закрито в зв'язку з припиненням викладання психології в школі. Психологічне відділення на філософському факультеті проіснувало до 1956 р.

В лекціях із психології того часу знаходили широке відображення результати тісної співпраці університетських педагогів і співробітників науково-дослідних установ, провідним серед яких став заснований у 1945 р. Інститут психології. Помітними явищами в плідному розвитку такої співпраці стала розробка методичного забезпечення для психологічної освіти студентів вищої школи, які здобували педагогічні спеціальності. Це насамперед підручники з психології для педагогічних вузів "Психологія" та "Вікова психологія" за редакцією директора Інституту психології Григорія Сіловича Костюка. Активними співавторами таких підручників були університетські викладачі Майя Алексєєва, Борис Баєв, Майя Вовчик-Блакитна, Людмила Марисова, Олександр Раєвський. На їх сторінках знайшли відбиток результати науково-методичного осмислення базової проблематики загальної, педагогічної та дитячої психології, результати власних досліджень авторів [1].

Однією з найвизначніших постатей в розвитку психологічної освіти в університеті був професор Володимир Андрійович Роменець (1926–1998) – видатний український учений, фундатор вітчизняної історико-психологічної науки, який відкрив перспективні шляхи розвитку психологічної науки. Автор близько 170 наукових праць, у тому числі 7 томів капітальних досліджень з історії всесвітньої психології від епохи стародавнього світу до наших часів.

У наукових розвідках В.А. Роменець, через особливості підходу до проблем, їх постановки та застосованим методологією, висвітлював універсальні тенденції становлення та розвитку психології. Коло наукових співрозмовників В.А. Роменця складали не лише філософські, літературні та наукові класики, що є природним,

враховуючи його історико-психологічні студії, але і його сучасники-психологи.

Дослідницькі установки, підходи та методи, застосовані В.А. Роменцем, ріднять його із його сучасниками – гуманістичними та екзистенційними психологами. Україні пощастило народити такого психолога, як Володимир Андрійович Роменець, а українським психологам – отримати стимул та шлях до розуміння ідей та процесів, що відбувалися і відбуваються у світовій психології. Роботи В.А. Роменця є дверима у світ Великої Психології.

У 1967 р. з відновленням психологічного відділення при тому ж філософському факультеті, розпочалася фахова підготовка психологів у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Відділення психології було відкрито за сприяння декана філософського факультету Володимира Іларіоновича Шинкарука. У 1969 р. за поданням декана філософського факультету Володимира Карловича Танчера доцента Марісову Людмилу Йосипівну було призначено заступником декана по відділу психології на громадських засадах зі зменшенням навчального навантаження на 100 годин.

На філософському факультеті відділення психології проіснувало до 1991 р., коли на базі відділень соціології та психології був створений окремий факультет соціології та психології, який очолив професор Володимир Ілліч Волович. В 2007 р. факультет соціології та психології був розділений на два факультети і по сьогодні в складі Київського національного університету імені Тараса Шевченка викладання психології ведеться силами науково-педагогічного складу факультету психології.

Починаючи з 1967 р. спочатку відділення, а потім і факультет психології ріс та розширювався. У 1967 р. кафедра психології стає кафедрою загальної та інженерної психології (її продовжує очолювати О.М. Раєвський до 1971 р.). Завідувачами кафедри також були – В.А. Роменець, Б.Ф. Баєв, Й.Т. Романюк, М.М. Обозов, Ю.Л. Трофімов, І.П. Маноха, Я.І. Український, І.В. Данилюк).

У 1971 р. відкривається кафедра соціальної та педагогічної психології під керівництвом Л.Й. Марісової. Із 1985 по 1990 рр. кафедрою завідував проф. О.В. Киричук. У свій час кафедрі також очолювали М.Н. Корнев, І.В. Данилюк, О.І. Власова, В.О. Васютинський.

З 1973 р. починається підготовка студентів з медичної психології на базі кафедри соціальної та педагогічної психології, а у 1992 р. було створено кафедру психодіагностики та медичної психології, яку очолив проф. Л.Ф. Бурлачук.

З 1991 р. до складу факультету соціології та психології ввійшла кафедра педагогіки під керівництвом Анатолія Миколайовича Алексюка. З ініціативи кафедри педагогіки з 1995 р. на факультеті розпочалося навчання студентів за спеціальністю "Соціальна педагогіка".

1999 р. кафедру педагогіки було реорганізовано у кафедру педагогіки та соціальної роботи, яку очолив фахівець у галузі соціальної психології та психології особистості проф. В.П. Казміренко. Створення кафедри соціальної роботи обумовлено становленням соціальної роботи в Україні, що викликало необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі соціальної роботи. На цих підставах на факультеті соціології та психології у 1999 р. було відкрито відділення "соціальна робота" й здійснено перший набір студентів. У 2003 р. кафедра соціальної роботи стала окремою структурною одиницею факультету.

Керівники кафедри за час її існування: з 1999 по 2001 рр. очолював доктор психологічних наук, проф. В.П. Казміренко, з 2001 по 2015 рр. доктор психологічних наук, проф. Ю.М. Швалб. У 2015 р. кафедра соціальної роботи ініціювала відкриття магістерської

програми "Соціальна реабілітація" для підготовки фахівців в галузі надання соціально-психологічних видів реабілітаційних послуг внутрішньо переміщеним особам внаслідок військових дій на Сході України. У 2016 р. на факультеті відкрита кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки, яку очолила доктор психологічних наук, проф. О.В. Чуйко.

На сьогодні факультет психології налічує сім кафедр: загальної психології (в.о. завідувача доц. Г.К. Юрчинська), соціальної психології (завідувач проф. А.Б. Коваленко), психодіагностики та клінічної психології (завідувач проф. Л.Ф. Бурлачук), психології розвитку (завідувач проф. О.І. Власова), соціальної роботи (в.о. завідувача доц. Л.П. Люта), педагогіки (завідувач проф. А.А. Марушкевич), соціальної реабілітації та соціальної педагогіки (завідувач проф. О.В. Чуйко).

Майже два століття психології в Київському університеті – шлях звивистий не тільки щодо її ідейного змісту, а й щодо самих її творців – учених-викладачів. Досліджувалась не просто психіка, а жива конкретна людина, яка має психіку, яка творить себе і навіть створює закони свого становлення. Енциклопедизм психології в Київському університеті свідчив про її зв'язок з практикою індивідуального і суспільного життя людини. Навіть перебуваючи в межах філософії психологія виходила до актуальних проблем виховання, пояснення поведінки людини в соціумі, аналізу звичаїв-ритуалів та моральних звичаїв, релігії народу. Психологія ніколи не розділилася аж суто академічна дисципліна. В кращих або гірших умовах вона завжди відстоювала свою світоглядну широту і глибину, дошукувалась "серця" людини. Той широкий розмах викладання і наукового дослідження, характерний для неї сьогодні, має поєднуватися з великою традицією справжнього психологічного мислення, яка була властива діячам Київського університету з часу його заснування.

Куди б психологія не пішла вперед у своїх досягненнях, вона завжди має звертатися до своєї пам'яті – до тих корифеїв, які визначали її своєрідність – бути совістю людського буття, яка постає з людського вчинку і має послугоувати йому. З такими намірами психологія в Київському університеті ввійшла в XXI ст. На неї чекають нові та відповідальні завдання: подолати в людині багатобічне і багатокілове рабство, сприяти її самопізнанню і самотворенню, оптимізації творчої діяльності, але в цьому титанізмі прагнень допомогти людині побачити своє справжнє місце у всесвіті, найбільше – відчутти, що одними і тими ж очима, якими вона дивиться на світ, останній дивиться на неї. Цей афоризм Сквороди вказує на екзистенціальну основу того спрямування психології в Київському університеті, української – в цілому, яке шукає в людині і сприяє досягненню нею "повноти людського існування" [4].

Факультет психології, спираючись на власні інтелектуальні традиції, долучається до світових тенденцій е психологічній науці та практиці. Не втрачають актуальності такі класичні дисципліни, як клінічна та консультативна психологія, психологія освіти та організаційна психологія. Втім, вони вимушені відповідати на нові виклики, обумовлені пришвидшенням технологічного та суспільного прогресу, через що питання методології психології отримують новий імпульс.

Важливим завданням вітчизняної науки, зокрема психології, є знайомство з доробком зарубіжних колег та співпраця з ними, чутливість до тенденцій розвитку сучасної психології. Відкритість до нового та відкидання будь-якого ізоляціонізму є невід'ємним елементом інтелектуальної традиції української філософії та психології. Г. Скворода зазнав впливу платонізму та

стоїцизму, а також, вірогідно, німецького пієтизму; О. Новицький та С. Гогоцький за своїми поглядами схилились до філософії Г. Лейбніца, німецької трансцендентальної та ідеалістичної філософії; Г. Челпанов був послідовником В. Вундта, засновника психології як академічної дисципліни в університеті Лейпцига. Навіть механіцизм українських радянських психологів значною мірою був суттєвим елементом тогочасних тенденцій у світовій психологічній науці. З іншого боку, В.А. Роменець у своїй творчості показував мужній приклад поступу вітчизняного науково-психологічного проєкту, що начебто парадоксальним (однак якраз закономірним) чином вимагав ґрунтовного знайомства зі світовим культурними надбаннями та тенденціями розвитку психології за кордоном. Факультет психології продовжує традиції співпраці з іноземними колегами, його відвідують лектори з Німеччини, США, Канади, Фінляндії, Австрії, Нідерландів, Польщі; співробітники, студенти та аспіранти відвідують університети-партнери за програмами стажування та обміну; факультет проводить конференції та круглі столи з колегами, що представляють інші країни. З метою поглиблення міжнародної співпраці, а також якості освітнього процесу, студенти університету мають змогу прослухати низку курсів іноземними, актуальними для відповідного курсу мовами.

Психологічна освіта України разом з іншими освітніми напрямками проходить сьогодні складний період трансформації на тлі поєднання національних наукових та освітніх традицій з європейськими стандартами підготовки фахових психологів. Така діяльність спирається на визначення глибинних філософсько-методологічних основ психологічної освіти, її місці в сучасному світі.

Європейський досвід організації психологічної освіти та стандартів сучасної підготовки психологів у європейських країнах спонукає нас до визначення проблем та пропозицій, пов'язаних із модернізацією психологічної освіти в Україні. Серед них найважливішими нам видаються:

- узгодження європейських і національних традицій фахової підготовки психологів задля підвищення якості психологічної освіти;
- створення лабораторій при кафедрах, що перетворює їх на осередки науки і досліджень задля формування дослідницьких компетенцій студентів;
- комплексна підготовка студентів за системою "Основний диплом – Сертифікатні програми", з метою забезпечення можливості опанування студентами додаткових компетентностей та отримання додаткових освітніх сертифікатів у період навчання в університеті;
- активне залучення вітчизняних фахівців до міжнародної професійно-психологічної спільноти через приєднання (вступ) до європейських професійних асоціацій, публікування результатів власних досліджень у закордонних наукових виданнях та академічну і професійну мобільність.

Відштовхуючись від цих завдань, психологи факультету поглиблюють професійні контакти та тісну співпрацю з колегами, що представляють інші наукових дисци-

плін: біологами та медиками, філософами та соціологами, істориками та політологами, лінгвістами тощо. Біологічні дослідження будови та функціонування нервової системи, вимагають від психології постійної активності у засвоєнні та перегляді власних фундаментальних положень. Новітні тенденції в еволюційній та когнітивній психології також тримають науку в стані постійної творчої напруги. Тісна співпраця, спільні конференції з представниками біологічного та інших факультетів є необхідною умовою як для наукового поступу, так і для підготовки майбутніх психологів, які стикаються з необхідністю розуміти спосіб мислення колег з інших дисциплін, тенденції розвитку інших наук, а також сучасних трансформацій наукової картини світу загалом.

Засвоєння та використання нових даних суміжних наукових дисциплін актуалізує потребу в урівноваженні цього динамічного природничо-наукового поступу якісною гуманітарною рефлексією, запобіганні однобічному механістичному редуціонізму. Вітчизняна психологічна традиція допомагає, віддаючи належне вивченню мозку, зацентрувати також увагу на тому, що за словами британського генетика М. Рідлі відбувається "між мізками" – на питаннях суспільства та культури. В цьому світлі слова Тараса Шевченка "І чужому научайтесь, і свого не цурайтесь" перетворюються на слушну методологічну настанову.

Виклики спіткають також і практичну психологію. Кількість завдань, що стоїть перед психологами, зростає – зокрема, клініцисти мають не лише здійснювати діагностику та терапевтичні інтервенції, але й проводити профілактичні заходи, виступати експертами в сфері психічного здоров'я суспільства. Психологи, що обирають для себе галузь освіти, стикаються зі швидкими трансформаціями в цій сфері – поява великої кількості джерел та курсів у мережі Інтернет трансформуює існуючі підходи до навчання, вимагає формування в учнів та студентів нових навичок. Іншою сферою застосування психології є захист громадян, нації та її людства загалом від викликів інформаційної агресії, тероризму, кіберзлочинності, екологічних проблем тощо. Розуміння психологічних механізмів формування та зміни соціальних уподобань та установок, динаміки масової поведінки є незамінним для забезпечення миру і злагоді у суспільстві.

Новітні досягнення психології, а також виклики, з якою вона стикається, забезпечують їй перспективи майбутнього поступу.

Список використаних джерел

1. Власова О.І. Методика викладання психології: підручник / О.І. Власова. – К. : Геопринт, 2011. – 340 с.
2. Київський університет імені Тараса Шевченка: сторінки історії і сьогодення / за заг. ред. В.В. Скопенка. – К. : ВПЦ "Київ. ун-т", 1994. – 285 с.
3. Нариси історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка / В.В. Різун, М.С. Тимошик, А.Є. Конверський та ін. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 440 с.
4. Роменець В.А. Історія психології XIX – початку XX ст. : навч. посібник. – К. : Либідь, 2007. – 832 с.

Надійшла до редколегії 03.03.17

И. Данилюк, д-р психол. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

I PEDE FAUSTO – ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГИИ!

В статті представлена історія розвитку, досягнень і основних наработок факультета психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Представлені основні історическі істоки, названі головні видаються діятели и выдающиеся профессора факультета истории и современности. Представлены основные направления работы и стратегическое направление факультета в ближайшем будущем. Представлены основные достижения и успехи факультета как на сегодняшний день так и в историческом развитии.

Ключевые слова: факультет психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, історія психології, психологія в Україні.

I. Danyluk, Dr.Sc., Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

I PEDE FAUSTO – PSYCHOLOGY FACULTY!

The article presents the history of the development, achievements and key developments of psychology department in National Taras Shevchenko University of Kyiv. The article describes important features of the faculty development and development of psychology in Ukraine in general. The article presents famous personalities that worked and had good scientific achievements at the faculty itself. It also covers the perspectives of psychology in Ukraine as well. It presents main manuscripts and published works of the faculty. What is more important, the article describes current ways of functioning and further strategic planning of the faculty. It describes how the faculty is going to achieve more and in what direction it will keep developing. It also should be noted that the faculty itself has significantly grown throughout its history and now became rather independent structure of the university,

Keywords: Department of Psychology, National Taras Shevchenko University of Kyiv, history of psychology, psychology in Ukraine

УДК: 159.9.01

Т. Кириленко, канд. психол. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ: ВЕКТОРИ ВИВЧЕННЯ

Виокремлено п'ять векторних напрямів вивчення емоційної сфери особистості: самотворення емоцій та почуттів, рівневість емоційних переживань, емоційна готовність до змін, емоційне самопізнання, духовні переживання. Представлена трьохкомпонентна (горизонтальна, вертикальна, наскрізна) модель вивчення емоцій та почуттів особистості.

Ключові слова: емоційна сфера, самотворення, емоційні переживання, емоційна готовність, емоційне самопізнання, духовні переживання.

Сьогодення соціального і політичного життя українського суспільства висвітлює ряд психологічних проблем, серед яких вагомими виступають розвиток, становлення та регуляція емоцій та почуттів особистості, що впливають на її власне становлення, визначаючи її цінність у суспільстві і для нього.

За класичними уявленнями, емоційна сфера психіки особистості менш вивчена, порівняно з пізнавальною, оскільки важче піддається емпіричному дослідженню, бо пов'язана з глибинними, інтимними аспектами життя людини як яскравої індивідуальності. Без цілісного уявлення змісту, функціонального призначення емоцій та почуттів, основних напрямів вивчення, способів дослідження втрачається можливість розібратися в практиці побудови благополуччя особистості, спрямованості її особистісного зростання для організації системи психологічної допомоги, що важливо як в долі кожної людини, так і в різноманітних групових спільнотах.

На це вказується в класичних працях як з історії психології (В. Джеймс, В. Вундт, Р. Лазарус та ін.) так і в сучасних дослідженнях (С. Гроф, Ф. Лерш, А. Ленгле, В. Франкл, Т. Титаренко, Т. Кириленко, Е. Носенко, М. Боришевський, М. Аргайл, Р. Емонс).

Мета статті – виявити та систематизувати вектори емоційної сфери психіки особистості та представити модель її вивчення.

Виходячи із аналізу емоційних явищ як таких, що дані людині у специфіці переживання ставлення до об'єктивного світу, інших людей, себе (В. Вундт, С. Рубінштейн, К. Ізард), функціональності, регулювання внутрішнього стану (П. Фрес, Г. Сельє, В. Вілюнас, Фредріксон, К. Ріфф, І. Аршава) специфіці прояву рис особистості (О. Санікова, Е. Носенко, М. Боришевський, А. Бандура, Фолькман, Ф. Скінер, Саловей, Мейер), виокремлено вектори емоційних явищ, які, на наш погляд, заслуговують на увагу.

1. Застосування вчинково-орієнтованого підходу до вивчення емоційної сфери особистості. Емоції та почуття особистості можуть розглядатися з точки зору їх самотворення, самопородження в процесі здійснення вчинку, що має два контури – внутрішній та зовнішній. Внутрішній контур самотворення емоційних явищ пов'язується з відкриттям особистістю через емоції себе власної, через відображення своєї значущості для себе

і представлення її в арсеналі якісних і кількісних емоційних характеристик, предметних почуттях (злий, чуйний, радісний, тощо).

У зовнішньому контурі самотворення емоцій та почуттів відбувається вчинкові освоєння особистісних світів через прояв естетичних, моральних, світоглядних почуттів – краси, добра, любові як представленості вчинкових феноменів в емоційній сфері, які народжують нові почуття. При цьому наголошується, що співвідношення між емоціями і почуттями носить діалектичний характер: почуття для свого вияву потребують емоцій, проте це не означає їх простого накопичення. Це фаза виникнення і визрівання почуттів, момент їхнього перебігу, бо емоції можуть вплинути на їх зміну. Почуття – це фаза розкриття, демонстрації емоцій.

Компоненти вчинку співвідносяться з проявами емоційної сфери. Ситуативний компонент можна співвіднести з емоційними реакціями задоволення – незадоволення. У внутрішній суперечливості мотиваційного компоненту вчинку розкриваються моральні почуття сорому, провини. В логічному породженні вчинкових компонентів дії і післядії відбувається перехід моральних почуттів у світоглядні (трагічного, іронії) та духовні (надії, віри, любові).

Проблема самотворення емоцій та почуттів представлена на сьогодні в гуманістичній психології (К. Роджерс, Ф. Лерш, В. Франкл), яка надаючи важливого значення емоційним переживанням у душевному житті людини, означила й можливість творення особистістю нових емоційних переживань, зміни їх, а через них і в них – самої особистості.

Подальше вивчення передбачає пошук дослідження вчинкових феноменів, пов'язаних з емоційними аспектами благодаріння, спокути, покаяння, прощення, мудрості, чуйності, що знаходить свій вияв у сучасних дослідженнях позитивної психології (Е. Носик, Фредріксон, Петерсон, Селігман).

2. Наступний вимір вивчення емоційної сфери особистості – це рівень аналізу емоційних переживань. В аналізі емоційних переживань ми вважаємо суттєвим є виокремлення двох рівнів: наявного (констатуючого) та глибинного (розвивального).

В якості категорії психології, як зазначається в психологічному словнику, переживання фіксує